

16. *Трирог М.* Что такое деструкция? // Катафалк Искусства. 1922. № 1. С. 2.
17. Українська Літературна Енциклопедія. Київ, 1988. Т. 1. С. 452.
18. *Хижу́ А.* Ми з Семенком на смітнику // Семафор у Майбутнє. 1922. № 1. С. 28.
19. *Шкурупий Гео.* Невиданный поединок // Семафор у Майбутнє. 1922. № 1. С. 46.

Маркіян Кульчицький

ГАЗЕТА «МЕТЕОР» У КОНТЕКСТІ МОЛОДІЖНИХ
НЕЛЕГАЛЬНИХ ЧАСОПИСІВ УКРАЇНСЬКОГО
ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ 20-х рр. ХХ ст. У ГАЛИЧИНІ

На основі досліджень української періодики та деяких архівних матеріалів показано історію виникнення одного з українських молодіжних нелегальних часописів 20-х рр. ХХ ст. у контексті між-національних відносин тодішнього суспільства.

Ключові слова: «Метеор», нелегальний часопис, Юліан Редько, студентство, визвольний рух.

Based on the studies of Ukrainian periodicals and some archival materials, the history of the emergence of one of the Ukrainian youth illegal periodicals of the 1920s in the context of the international relations of the then society has been shown.

Keywords: «Meteor», illegal periodical, Yulian Red'ko, students, liberation movement.

Дослідження української преси — непросте завдання для кожного покоління науковців. Причиною цього, як зазначено у вступній статті до книги «Українська преса в Україні та світі ХІХ—ХХ ст.», було політичне роз'єднання народу, територія якого тривалий час належала до інших держав [7, с. 4].

У період існування радянської влади майже вся довоєнна українська періодика була закрита у спецфондах бібліотек і доступна лише в обмеженій кількості. Виняток становила хіба тільки преса лівого спрямування. Інші видання згадувалися лише в історичному дискурсі українського національного руху в закордонних публікаціях. У наш час маємо змогу дослідити стан українського пресовидання першої половини минулого століття.

Актуальність проблематики полягає у тому, що преса Галичини міжвоєнного двадцятиліття відіграла важливу роль у збереженні та розвитку національної свідомості народу в умовах жорсткої цензурної політики панівного уряду.

Після збройного повалення Західно-Української Народної Республіки у результаті польсько-української війни польський уряд у Галичині запровадив надзвичайний стан. Окупаційний режим заборонив діяльність українських політичних партій і відзначився масовим закриттям українських часописів.

Для галицьких українців настав важкий етап невизначеності їхнього політично-правового статусу та жорстких утисків з боку польського уряду. Польська влада розпорядилася закрити всі українські культурно-освітні установи, видавництва, редакції газет і журналів. Перестали виходити провідні українські часописи: «Діло», «Вперед» тощо. Від 19 березня до 3 вересня 1919 р. у Львові не виходила жодна українська газета. Треба зазначити, що конфіскації та вилучення відбувалися відповідно до чинного тоді «Закону про пресу», прийнятого ще 1862 р. в Австро-Угорській імперії. Списки заборонених видань систематично публікував «Monitor Polski» — урядовий кур'єр, заснований 1918 р. Пильний нагляд за українськими пресовими виданнями здійснювався на міністерському рівні. Місцеві (повітові) керівники мусили щомісяця подавати рапорти до міністерства внутрішніх справ Республіки Польщі з докладною інформацією про часописи та їхніх видавців. Міністерство, своєю чергою, передавало цю інформацію поліції. І це все при тому, що офіційно, як такої, цензури преси в тодішній Польщі не було. Тож, очевидно, такі кроки були спрямовані передусім на знищення українського друкованого слова і таким чином обмеження його впливу на формування національної свідомості українського громадянина.

Редакції часописів через постійні реквізиції, арешти редакторів і окремих редакційних співробітників зазнали великих матеріальних і кадрових втрат. Тому якийсь час галичани були повністю позбавлені власного друкованого слова. Попри песимістичні настрої та гострі політичні протистояння з польською владою, в Галичині з кінця 1919 р. спостерігалось поступове відродження різних діянок культурно-освітнього життя. Створювалися громадські, літе-

ратурні та мистецькі об'єднання, організації, спілки, гуртки. Долаючи адміністративні обмеження й утиски, від вересня 1919 р. у Львові відновила діяльність українська преса, яка поступово розширювала свій тематико-типологічний діапазон.

Незважаючи на жорстку цензурну політику польської влади у міжвоєнне двадцятиліття, українці змогли відновити функціонування у Львові своїх періодичних видань і забезпечити їх становлення та поступовий розвиток упродовж двадцяти міжвоєнних років. Львів тоді був головним видавничим осередком західноукраїнської преси. За даними І. Калиновича, на українських етнічних територіях Другої Речі Посполитої 1924 р. виходили 54 українські часописи, 1928 р. — 91 газета і журнал [4, с. 2].

В умовах підпілля вдалося створити доволі розгалужену структуру преси, яка виконувала функцію важливої суспільної трибуни, стала на захист «прав і свобод корінного населення, не давала згаснути устремлінням до державної незалежності» [8, с. 8].

Дослідження періодики 20—30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях має велике значення для осмислення її як специфічного феномену національної культури. У важких суспільно-політичних умовах преса була важливим чинником, що впливав на розвиток національно-культурного життя.

Об'єктом нашого дослідження є газета «Метеор» у соціокультурному просторі Галичини на тлі визвольної боротьби проти польського панування. Методологічною базою стали засади об'єктивності й історизму в підході до вивчення проблеми.

За окупації Галичини Польщею, яка проводила політику асиміляції українців, одним із проявів самоствердження галицьких українців стала українська преса. Вона виступала важливим структурним елементом розбудови українського громадянського суспільства в усіх вагомих ланках громадсько-політичного, соціально-економічного, культурно-освітнього, літературно-мистецького і наукового життя у Польській державі міжвоєнного двадцятиліття. Українські часописи пропагували ідею відновлення незалежної української держави, постійно інформували читачів про політичну ситуацію у світі [9, с. 130]. Саме своя, національна, преса наштовхувала українців на усвідомлення власної самобутності, плекала почуття патріотизму та слугувала важливим чинником національного відродження [2, с. 31].

Метою нашої роботи є огляд газети «Метеор» у контексті молодіжних нелегальних часописів націоналістичного спрямування. Актуальність теми підтверджена потребою комплексних наукових досліджень українського видавничого руху минулого століття.

Свого часу характеристику українським молодіжним часописам дав пресознавець А. Животко, який досліджував рукописні видання, що їх готували у шкільних та студентських гуртках, пластових організаціях тощо [3]. До таких він зараховує часописи, писані від руки, друковані на друкарській машинці, відбивані на циклографі, гектографі і т. п. Молодіжні рукописні часописи кінця XIX — початку XX ст. досліджували також В. Гнатюк, Є. Олесницький, О. Маковей (саме Осип Маковей, як прийнято вважати, першим розпочав системне дослідження української преси).

Як зазначала дослідниця української періодики Марія Галушко, суспільно-політичний процес розшарування українського політикуму і населення галицького краю зумовив поглиблену диференціацію українських часописів Львова цього періоду, які вирізнялися ідеологічною заангажованістю, чітко вираженим політичним спрямуванням, конфесійною орієнтацією, читацьким призначенням, широким тематико-типологічним розгалуженням [1, с. 110]. М. Галушко наголосила на тому, що різні політичні партії, громадські, культурно-освітні, наукові, економічні, молодіжні та інші українські товариства й осередки мали свої видання, які зумовили розмаїття та структурну диференціацію української преси Галичини, появу нових видів періодичних видань, зорієнтованих на специфічні читацькі аудиторії [1, с. 111].

На тематично-типологічний розвиток української преси Львова міжвоєнного двадцятиліття вплинуло зростання суспільно-політичних, просвітніх, педагогічних, літературно-мистецьких, торговельно-кооперативних, господарсько-економічних, релігійних, жіночих та молодіжних (переважно учнівських і студентських) часописів, пов'язаних із молодіжними організаціями [1, с. 112].

Традиція таємних молодіжних організацій існувала ще перед Першою світовою війною. Як згадує С. Шах, «дух в цих тайних кружках був патріотичний, національний... з виразно антиклерикальними вигуками в тоні “Січового Батька” Др. Трильовського... Були теж і тайні соціалістичні гуртки, де читали “Капіталізм” Кар-

ла Маркса і інтерпретували його по думці провідника українських львівських соціал-демократів Миколи Ганкевича... Провідниками цих тайних “кружків” були старші учні, переважно семаки, але невидимими керманічами “шкільних громад” були студенти університету, а за ними стояли знов інші невидимі “духи”» [10].

Після програної польсько-української війни й окупації Галичини Польщею традиція таємних молодіжних гуртків збереглася, тільки вже з виразним націоналістичним забарвленням.

У формуванні політичної думки, як і в творенні української націоналістичної ідеології та українського націоналістичного руху, важливу роль відіграло студентство. У вир політичної боротьби за українські національні інтереси його втягнула вже сама політична ситуація.

Після окупації Західної України 1919 р. польська влада ліквідувала всі українські кафедри, що існували у Львівському університеті за Австрії, та видала розпорядження, за яким в університеті можуть студіювати тільки громадяни польської держави, які відбули військову службу в польській армії.

З уваги на такий стан українці ухвалили заснувати у Львові свій університет. Реалізацію цього задуму перебрало на себе Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, членами якого як неофіційної української Академії наук, зорганізованої на західноєвропейський лад, були не тільки українські, а й визначні закордонні вчені. Управа НТШ оголосила 20 вересня 1919 р. про «вписи» до цього приватного навчального закладу, повідомивши водночас польську владу про його створення. Однак уряд відновленої польської держави заборонив відкрити український університет.

Боротьба за український університет у Львові почалася ще за часів австрійської окупації Галичини. Керівництво університету опинилось у руках польської інтелектуальної верхівки, яка опиралася допущенню в університет української мови як викладової та не допускала на українські кафедри українських професорів. Університет у Львові став тереном завзятої політичної боротьби.

Усе ж з 1920 р. на нелегальному становищі почав діяти т. зв. «Український таємний університет» у Львові. Влада застосувала супроти його студентів і професорів поліційно-судові репресії. Ревізії й арешти стали щоденним явищем. У зв'язку з цим ректорат

університету вніс до Ліги Націй у Женеві широкий меморандум, протестуючи проти дій влади.

Видатний мовознавець, учений зі світовим ім'ям, професор Варшавського університету, член Наукового товариства ім. Шевченка Ян Бодуен де Куртене (1845—1929) у 1925 р. умістив у «Записках НТШ» статтю на захист прав українців у Польській державі [11]. У цій публікації він повністю підтримав вимогу українців мати у Львові свій український університет. Це був голос благородної й розумної людини, але він не вплинув на представників тодішнього уряду.

У час існування Українського таємного університету, утримуваного на кошти українського громадянства, студентство мало своє окреме професійне об'єднання — Професійну Організацію Українського Студентства (ПРОФОРУС). Найвищим органом ПРОФОРУСу був Загальний крайовий студентський з'їзд, а його постійною езекутивною (виконавчим органом) — Українська крайова студентська рада (УКСР). Університет проіснував до початку 1925 р.

Націоналістична течія захопила також українські гімназії. Серед старших учнів українських гімназій постала і розвинула діяльність Організація вищих клас українських гімназій (ОВКУГ). Це об'єднання середньошкільної молоді у Львові почало видавати перший нелегальний молодіжний журнал — «Метеор» [6].

Активним громадським діячем був студент таємного університету Юліан Редько, абсолювент (випускник) Станіславівської гімназії. Будучи одним з організаторів підпільних гуртків середньошкільної молоді, він разом із групою товаришів пропонує видавати газету. На засіданні Крайової студентської ради було прийнято рішення підтримати цю справу, виділивши кошти на папір, спеціальне чорнило і розповсюдження.

У цей період спостерігалася активізація самосвідомості українського студентства. Майже по всіх школах Галичини і Буковини створювали студентські гуртки. Масовим явищем стало заснування пресових органів української молоді — близько 30 видань, зокрема: «Наше Життя: Часопис для української молодіжи», що його видавав літографічним способом літературно-науковий гурток молоді ім. І. Франка у 1920 р.; орган Української крайової студентської ради «Наш Шлях», що виходив з 1 серпня до 15 вересня

1922 р., а 1923 р. видавався (також нелегально) п. н. «Студентські Вісти».

У грудні 1924 р., після з'їзду представників середніх шкіл, з'явилася газета «Метеор». Часопис мав на меті об'єднати всю українську молодь середніх шкіл. У редакційній статті «Наша молодь і наше майбутнє» наголошувалося на тому, що треба виховувати новий тип українця — активного і дисциплінованого.

Перше число вийшло наприкінці 1924 р. Газета мала 8 сторінок, тираж — 400—500 примірників. На її шпальтах містилися передові статті ідеологічного змісту, вірші та дописи з життя окремих гуртків Організації вищих класів українських гімназій. Загалом побачили світ лише чотири номери.

У замітці від редакції, надрукованій у першому числі, пояснюється, чому редакційний комітет обрав для часопису саме таку назву: «Метеор заблисне і загасне, — то щоб і з нами такого не було. Але від самої української молоді залежить, чи буде він жити, чи ні. Треба лише, щоб усі, які дістануть часопис до розпродажі, негайно прислали належність, щоб можна було приступити до друку другого числа, а крім того — дописи зі шкільного життя». Зазначалося також, що часопис виходитиме двічі на тиждень. Попри невеликий наклад редакція була переконана, що коли газету передаватимуть з рук до рук, то таким чином вона дістанеться до якомога більшої кількості українців: «Тож нехай летить «Метеор» і ясно розсвітлює пільму ночі, а українське юнацтво не дасть йому загаснути» [5, с. 8].

Головним редактором часопису став Юліан Редько. Свої матеріали він підписував псевдонімом Мстислав Хмара або криптонімом М. Х. У кожному числі була передова стаття головного редактора, де описувалися актуальні події державного життя й аналізувалися причини поразки у визвольній боротьбі. У виданні функціонували також сталі рубрики: «Спортовий куток», у якому був заклик закладати спортивні гуртки для виховання фізично здорового покоління; «Українське національне господарство» (статті на тему народного господарства); «Кооперативний відділ» (питання необхідності запровадження кооперації); «Що чувати в світі і в нас» (політична хроніка); «Дописи» (про становище у школах і гімназіях Галичини); «Гумор і сатира». Крім того, кожне число

містило невеликі поетичні та прозові твори чи уривки, окремі поетичні цитати, дописи читачів.

Попри те, що вийшло лише кілька номерів, газета «Метеор» встигла здобути популярність і прихильність шкільної та студентської молоді. Хоча її навряд чи можна назвати суто учнівським чи студентським органом, позаяк вона була спрямована на виховання національно свідомих громадян.

Отже, незважаючи на адміністративні обмеження і жорстку цензурну політику, як зазначає М. Галушко, посилаючись на дані, оприлюднені І. Калиновичем, українцям Львова вдалося відновити (починаючи з вересня 1919 р.) функціонування своїх періодичних видань і забезпечити їх становлення і розвиток упродовж двадцяти міжвоєнних років. Хоча цей процес не мав рівномірно поступового характеру, але загальна тенденція розвитку, коли у Львові щорічно, починаючи з 1922 р. і до 1938 р., виходило від 26 до 35, а у 1928 та 1933 рр. — 51 і 39 нових періодичних видань, засвідчувала зміцнення української журналістики в Галичині [1, с. 108]. Загалом у ці роки у Львові існувало 602 українські періодичні видання.

Значення преси в розвитку західноукраїнської літератури підсилювалося у зв'язку зі слабким видавничим рухом. В умовах окупаційних режимів Галичини, у скрутних обставинах суспільного й культурного життя українців національно-патріотична періодика відігравала важливу роль у житті українства. Періодичні видання, зокрема літературні часописи, були одним з небагатьох виявів громадського й культурного життя українців.

Умови становлення і функціонування української преси Львова міжвоєнної доби залежали від цензурної політики Польської держави, що зумовлювало нестабільність її розвитку, короткотривалість виходу, порушення періодичності видань і характерну особливість її становлення — появу великої кількості т. зв. пресових ефемерид, які з'являлися і швидко зникали, видань на правах рукопису та нелегальних часописів. Політика ж польського уряду була відома — цілеспрямоване і послідовне нищення української культури.

1. *Галушко М.* Українська преса Львова 20—30-х рр. XX ст.: умови, основні показники й тематико-типологічні аспекти розвитку // Укра-

- їнська періодика: історія і сучасність: доп. та повідомл. восьмої Все-укр. наук.-теорет. конф., Львів, 24—26 жовт. 2003 р.; за ред. М. М. Романюка. Львів, 2003. С. 107—114.
2. *Дроздовська О.* Українські часописи повітових міст Галичини (1865—1939 рр.): іст.-бібліогр. дослідж.; наук. ред.-консультант М. М. Романюк. Львів, 2001. 364 с.
 3. *Животко А.* Рукописні часописи української молоді. Львів, 1938. 26 с.
 4. *Калинович І.* Українська преса в 1924 році // Діло. Львів, 1924. 21 верес.
 5. Метеор. Львів. 1924. Ч. 1.
 6. *Мірчук П.* Нарис історії Організації Українських Націоналістів. 1920—1930 / за ред. С. Ленкавського. Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. Т. 1: 1920—1939. 639 с.
 7. *Романюк М.* Українська преса XIX—XX ст. як наративне історичне джерело // Українська преса в Україні та світі XIX—XX ст.: іст.-бібліогр. дослідж. / уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (кер. проекту), Л. В. Сніцарчук. Львів: Оріяна-Нова, 2007. Т. 1: 1812—1890 рр. С. 3—56.
 8. *Романюк М. М., Галушко М. В.* Українські часописи Львова 1848—1939: іст.-бібліогр. дослідж. Львів: Світ, 2001. Т. 1: 1848—1900. 744 с.
 9. *Сніцарчук Л. В.* Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20—30-х рр. XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості. Львів, 2001. 240 с.
 10. *Шах С.* Львів — місто моєї молодості. Мюнхен, 1956. Т. 3. 362 с.
 11. *Courtenay Baudouin, de.* Kilka ogólników o obiektywnej i subiektywnej odrębności «Ukrainy» pod względem językowym, plemiennym, narodowym i państwowym // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. 1925. Т. 141—143. С. 1—19.

Мар'яна Пелипець

КИЇВСЬКИЙ ЖУРНАЛ «СЕЛЯНСЬКИЙ КРЕДИТ»
(1925—1926 рр.): «БЕЗ ЗАЙВОЇ БАЛАКАНИНИ
ПРО РІЗНІ СТОРІНКИ МАТЕРІЇ»

Здійснено аналіз проблемно-тематичних публікацій у часописі «Селянський Кредит» (Київ, 1925—1926). Досліджено його роль у формуванні економічної свідомості українства.

Ключові слова: часопис, стаття, кооперативний рух, кредитна система, «Селянський Кредит».